

A SZABADTERÜLETI NAGYVADGAZDÁLKODÁS MENNYISÉGI HATÁRÉRTÉKEINEK ÚJ MEGKÖZELÍTÉSE

DR. KŐHALMY TAMÁS

Korábbi, kisebb területet érintő, de azonos célú munkáink eredményeinek ismeretében, a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem vadgazdálkodási tanszéke megbízást kapott 1987-ben a MEM vadászati és igazgatási főosztályától. Feladatunk lett „A Magyarországon szabad területen, természetes körülmények között fenntartható nagyvadállomány mennyiségének megállapítására komplex módszer kidolgozása. A részletes feladatmeghatározás kitér még a mezőgazdasági területek őzállományának és a kérődzőkétől eltérő táplálékösszetételű vaddisznónak a különleges tervezési eseteire. Felhívja a figyelmet feltételként a mező és erdőgazdálkodás, valamint a természet- és környezetvédelem érdekeinek vadgazdálkodással szembeni elsődlegességére és az erdőtervekkel való kapcsolatra.

Az erdő természetes vadeltartó képességének megállapítására ma használatos módszer összeállítója, dr. Bencze Lajos annakidején (1961) kandidátusi értekezésével hézagpótló munkát alkotott. Az akkor Csehszlovákiában is új élıhely-osztályozás alapjára építve magasbakonyi és dunaártéri fitomassza tömegmérések eredményeit rendszerezte, segítségül véve lágyszárú növényzet vonatkozásában az erdőtípológiai ismereteket. A kapott fitomassza tömegeket szembeállította a szarvasnak egy empirikus eredetű, testtömegtől függő táplálékigényével. A háziállatok tartásánál korábban alkalmazott „számosállat” fogalom analógiájára a testtömegviszonyok alapján megalkotta a „szarvasegység” fogalmát, megteremtve ezzel az egyéb nagyvad fajok bevonására alkalmazott közös nevezőt.

A vadbiológiai és vadgazdálkodási kutatás területén azonban időközben újabb eredmények születtek. A gazdasági állatok takarmányozásának alapja ma már az energiaforgalom, felváltva a tömegszemléletet. Ezt követve vadbiológiai ismereteink is olyan irányban bővültek, hogy ismeretessé váltak egyes nagyvad fajok energiaigényei. Új megfigyelések és vizsgálatok alapján nagyrészt már ismerjük a vadfajok válogató ösztönéből fakadó tápláléknövénykedveltségi sorrendet, az egyes növények preferáltsági mutatóit. E növényfajokra vonatkozóan vannak adataink azok energiatartalmáról. A gyakorló vadgazdák megfigyelései alapján szükségessé válik egyes korábbi osztályozási szempontok átértékelése, többek között pl. a vadföld téli időszakban betöltött szerepét és egyéb kérdéseket illetően. Megismerhettünk olyan táplálkozásélettani törvényszerűségeket, amelyek figyelembevételével mellett ma már fel kell váltanunk a sematikus, szarvasegységre való konvertálást. Maguk a korábbi tömegarányok is változtatásra szorulnának ismereteink szerint, de ma már azt is tudjuk, hogy a különböző testtömeg-eltérésekkel nem lineárisan arányos az egyes szervezetek anyagcsere- és energiaforgalma.

Az ország teljes területére, valamennyi vadgazdálkodó egységre van vadászati üzemtervünk, ezek érvényességi idejének utolsó évében járunk. Részen az ötéves revízió tapasztalatai, másrészt az idő közben tett gazdálkodói megállapítások alapján szükséges kiegészíteni az üzemtervezési útmutatót és egyben az azonos szemléletű távlati vadgazdálkodási irányelveket. Ez az alábbi két résztémán kívül többet is érint (apróvad-gazdálkodás, vadtakarmányozás, vadföldgazdálkodás stb.), a mi kérdéskörünkbe viszont szorosan beletartozó a mezőn élő őzállománynak és szabad területeink vaddiszó-állományának tervezési koncepciója. Aligha lehet kétséges, hogy e két esetben igen leegyszerűsítettek a 10 éve megfogalmazott feltételek. Ezen túl figyelembe kell vennünk ma már az erdőtervek lényegesen bővült, előnyösen gazdagodott információtartalmát. Ez a tény lehetővé teszi egy, korszerű alapokon álló, új tervezési módszer bevezetését, az erdőterv és a vadászati üzemterv szorosabb, egyaránt szélesebb és mélyebb kapcsolatát.

Ugyan nem általánosan, de helyenként kétségtelenül felfutott a nagyvadállomány az utóbbi két évtizedben. A különösen érintett területeken neuralgikus hatást tud kiváltani egy örökzöld következmény, a vadkár. Ez is oda vezetett, hogy napjainkra ismét fő kérdés lett az erdő nagyvaddal való terhelhetőségének határértéke, az erdei ökoszisztémához hozzátartozó nagyvadállomány népességsűrűségének optimális mértéke.

Röviden szeretném bemutatni munkánk lényeges elveit, elemeit, eddigi eredményeit és várható végső megjelenési formáját.

A nagyvadállomány táplálékigényének maximuma a téli időszakban jelentkezik, mert kiürül a mezőgazdaságilag művelt határ és valamennyi nagyvad visszahúzódik a takarást és élelmet egyedülien kínáló mentsvárába, az erdőbe. Így átmeneti időre feldúsul a népességsűrűség. Ha ez meg sem történne, akkor is emelkedő táplálékigény, energiakereslet állna elő. Ekkor indul meg ugyanis a vemhfejlődés intenzív üteme, energiavesztésben van a szervezet az őszi vedlést és a párzási időszakot követően, a szarvasféléknél megtörténik az agancshullajtás és megkezdődik az új agancs felrakása.

És amilyen figyelemre méltó, olyannyira nem is lehet véletlen: amikor mind ezek ilyen maximumban jelentkeznek a konzumensek energiaigényének oldalán, ugyanakkor minimumban van a táplálékkínálat. Ez szintén érthető, hiszen az erdei fitomassza tömege és az ebből szorosan következő energiatartalom a vegetációs időszak végén erősen csökken a levéltömeg elhalása és biomasszából való kivonása folytán még akkor is, ha ekkor következik be az egyes magok, makkok érése. Ez utóbbi nyilvánvalóan mérsékli, időben elnyújtja, erősségében tompítja a kínált energia csökkenésének átmeneti befolyását. Első elvi álláspontunk tehát az volt, hogy

csakis a téli energiamérleggel szabad és kell foglalkoznunk.

Ez a korábbi metodikával szemben, figyelmen kívül hagyja a vegetációs időszakban kínálatként jelen levő levéltömeget és nem számol a vadföldek kultúrnövényeivel.

Több külföldi szerző állítását megerősítették hazai megfigyeléseink — sajnos az elmúlt telek nem nagyon voltak erre alkalmasak —, miszerint, különösen a nagy havas telek idején

a téli táplálékbázist csakis a fás szárú növényzet jelenti.

Tudnunk kell, hogy ilyen körülmények bármikor előfordulhatnak, és valószínűségük annál nagyobb, minél inkább hosszú időn keresztül elszoktatott a természet bennünket a kemény, nagy hideg és magas hóval járó telektől.

Ismerjük a vad válogató ösztönét, amelynek alapja a fajonként sajátosan kialakult emésztőrendszer szöveti jellegzetessége, illetve az abból fakadó fiziológiai igény. Tudjuk ezért azt is, hogy a vad nem tiszteli az emberi természetési célt, és ha az erdei „svédasztalból” a szarvasnak jobban ízlik a tölgy hajtása, mint a galagonyáé, akkor előbb azt rágja le, mielőtt továbblépne. Mégis fontosnak tartjuk, hogy

csakis a cserjefajokkal és a főállományba nem tartozó fajokkal foglalkozunk

a táplálékbázis vad előtt egyébként fogyasztható, „tálalt” mennyiségéből, a kínálatból. Fontosnak véljük ezt a harmadik elvet, mert ha számításainkban már nem szerepeltetjük a későbbi fő faj egyébiránt fellelhető fitoproduktumát (pl. újulát, erdősítés stb.), akkor az erdő terhelési határát mindenképpen kisebb népsűrűségű vadállományban határozzuk majd meg ennek alapján.

Terepi megfigyelések számos adatából ismert, hogy egyes vadfajok egyes növényfajoknak milyen hajtásvastagságig rágják le a fiatal ágait. Azt is tudjuk, hogy ha mindez hiányzik, akkor az már maradandó kár lenne, annak már torz növekedés, fejlődési visszaesés lenne a következménye. Ezért a

fogyaszthatónak csak 10—20—30%-ával számolunk

az erdőrézlet faállományának elsődleges rendeltetésétől és egyéb, meghatározó helyi körülményektől függően.

Gyakorlatban dolgozó kollégák jelentős segítségével egy óriási adathalmazt gyűjtöttünk össze. Az ország 5%-át kitevő 85 ezer hektáron, a fajstatisztika arányainak megfelelően, cserjeszintben levő cserjék és nem főállományba tartozó fajok borítási értékeit vettük fel erdőgazdasági tájcsoporthoz, faállománytípus és korosztály bontásban. Ennek részletessége és mértéke meghaladta valamennyi hasonló korábbi munka ilyen jellemzőit. Előkészítési munkájánál azonnal kiderült, hogy ez a módszer ma még megelőzi a korát, ugyanis, ahol még nincs új típusú erdőterv (az ország területének még 35%-án!), ott nincs faállomány-, csak fajstatisztikánk korosztályonként. Az átgondoltan megszerkesztett terepi felvételi útmutató mellett is gondok jelentkeztek némely esetben. Igen jellegzetes probléma volt a cserjeszintben levő fás szárú növényzet habitusa, de elsősorban is annak magassága. A felnyurgult, 3—4 m magas vörösgyűrű vagy bodza hiába van akár 70—80%-os borításban is az állomány alatt, nem jelent potenciális vadtaplálékot. Ez az első nyitott kérdése módszerünknek. Feltételezhetjük-e, hogy az erdő kezelője szükség esetén olyan cserjeszintápolást végez, amelynek eredményeként a tápláléknövények folyamatosan a vad legelési magasságában lesznek jelen?

Ismerjük az iménti részletettséggel a cserjeszintben levő növények záródási értékeit. A következő feladat ezek fogyasztható részei beltartalmának számítása. Erre vizsgálati anyagot kell gyűjteni, majd azt takarmányjellemzők szempontjából elemezni. Tudni kell azt is, hogy egy-egy fajból területegységenként mennyi a fogyasztható rész. Ha mindez ismert, akkor összeállíthatunk olyan táblázatokat erdőgazdasági tájcsoporthoz, amelyekben a vízszintes rétegek a faállománytípust (pl. bükkös, gyertyános — kocsánytalan tölgyes, cseres — feketefenyves stb.), a függőleges oszlopok a korosztályokat jelzik. A kettő találkozási pontjában levő négyzetben a hektáronkénti táplálékkínálatot találjuk, 10—30%-os -tól, -ig értékkel. Ez közvetlenül hozzárendelhető az erdőtervek azonos szerkezetű faállománytípus korosztálytáblázatának térfoglalási adataihoz.

A második nyitott kérdést itt lehet megfogalmazni. Ez az iménti adatpárosítás lehetővé teszi a módszer azonnal használatba vételét azzal a kiegészítéssel, hogy az egyes vadfajok energiakínálatból való részesedését — tehát azt, hogy egy adott vadgazdálkodó egységnél levő erdők ily módon számított, bruttó energiakínálatából mennyi jusson a szarvasra, mennyi a dámra, őzre stb. — azt vagy rábízza a kezelő elhatározására, vagy megadja a lehetséges nagyvad-fajösszetételt erdőültetés, domborzat és egyes vadfajok helyi, genetikai jósága, illetve trófeaminősége szerint. Jelenleg — mivel nagyon közel állunk időben az új vadászati üzemtervek készítéséhez — ezt javasoljuk. Ha ezt csak átmeneti jellegűnek tartjuk és igényességünk odáig terjed, hogy a vadfajonkénti növénypreferencia-sorrendet is szerepeltetni akarjuk, az esetben további részletes vizsgálattal az eddigi preferenciára vonatkozó ismereteket bővíteni kell. Kellő adat birtokában tehát a módszer finomítható és később meg lehet adni egzakt vizsgálati eredmények alapján az entergiakínálatához rendelhető nagyvad-fajösszetételt egy-egy nagyobb területre, pl. ugyancsak erdőgazdasági táj-csoportra.

A harmadik kérdés a módszer alkalmazásától várt eredménnyel függ össze. Rövid, de igen lényeges: lehet-e majdan, az új erdőtörvény, földtörvény és vadászati törvény után olyan garancia a kezünkben, amely egyfelől szavatolja a vadállomány egzakt ismeretét, szankciók árán is biztosítja az állomány-nagyság természetes eltartó képességhez igazodó, következetes szabályozását, és ezzel megszünteti a többlettakarmányozási konzekvenciákkal jelenleg tartható többletvad erdőt terhelő, kivételes hatását? Ha igen, akkor volt értelme a munkánknak, ha nem, akkor céltalan, meddő volt az igyekezetünk.

Bízunk benne, hogy módszerünk mind az erdő-, mind pedig a vadgazda számára elfogadható elvek alapján készült, eredménye pedig mind az erdő, mind a vad számára biztosítja az élőhely összehangolt használatát, az ökoszisztéma szempontból megítélt, tartamos stabilitását.

KIEGÉSZÍTÉS EGY „KRÓNIKÁ”-HOZ

A vaddal, mint az erdő természetes tartozékával, az erdei életközösség szerves részével, az erdészeti felsőoktatás már régóta foglalkozik. A selmecbányai főiskola első, nyomtatásban megjelent tankönyvének, a *Feistmantel Rudolf* által írt „Die Forstwissenschaft”-nak 3. kötetében a 410. oldaltól a 457. oldalig találunk vadászati ismereteket. E kötet 1836-ban jelent meg és írója az akkori idők neves tudósának számít.

A Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolán *Roth Gyula* neve fémjelezte a vadászat és vadgazdálkodás oktatását, melynek ismerete mindenkor tartozéka volt az erdészeti tudománynak. Tanszéke azonban e tárgynak nem volt, legutóbb az erdőműveléstani tanszék keretében oktatták. A vadgazdálkodás egyre növekvő gazdasági és környezeti jelentősége azonban mindinkább sürgette e tárgy művelését egy önálló tanszék keretébe foglalni. *Bencze Lajos*, aki e tárgyat a hatvanas években oktatta, elkészítette a tanszék tervezetét. Sorsom ez időben az egyetemre alakult főiskola rektori székébe sodort. Mivel magam is érdeklődést mutattam az erdő és vad kapcsolata iránt, *Bencze Lajos*nak nem volt nehéz engem egy tanszék gondolatának megnyernie. Az elkészített előterjesztést — miután azt az egyetemi tanács megtárgyalta — felvittem a minisztériumba, ahol *Kazareczky Kálmán* miniszter-helyettes személyében támogatóra találtam. Segítségével a főhatóság hozzájárult a tanszék létesítéséhez.

A „Nimród” vadászlap 1989. szeptemberi számában található „Kronika” rovat írója tehát téved, midőn azt írja, idézem: „1969-ben kapta feladatul *dr. Pankotai Gábor*, akkori rektor a vadgazdálkodási tanszék megszervezését, aki a munkával